

# Seirijų praeitis ir dabartis

*Seirijų įkūrimo 500 metų jubiliejui*

## I

Sudarytoja Lionė Lapinskienė

58644



VILNIUS 2013

Knyga išleista  
Kultūros rėmimo fondui parėmus

#### REDAKTORIŲ KOLEGIJA

Atsakomoji redaktorė LIONĖ LAPINSKIENĖ,  
Lietuvių Katalikų Mokslų Akademija, Komunikacijos centras „Kalba. Knyga. Kūryba“  
Prof. dr. ALVYDAS BALEŽENTIS, Mykolo Romerio universitetas  
Prof. dr. VIDAS KAVALIAUSKAS, Lietuvos edukologijos universitetas  
Prof. dr. RIMAS MASKELIŪNAS, Vilniaus Gedimino technikos universitetas,  
Vilniaus Universitetas  
DAINA PLEDIENĖ, Lazdijų krašto muziejus  
Dr. VILIJA RAGAIŠIENĖ, Valstybinė lietuvių kalbos komisija, Lietuvių kalbos institutas  
Prof. dr. ARVYDAS ŠEŠKEVIČIUS, Lietuvos sveikatos mokslų universitetas  
Dr. ALDONA VASILIAUSKIENĖ, Lietuvių Katalikų Mokslų Akademija

#### RECENZENTAI

AUDRONĖ JAKUNSKIENĖ, Alytaus kraštotyros muziejus  
Kun. prof. dr. KAZIMIERAS MEILIUS, Mykolo Romerio universitetas  
Doc. dr. REGINA RINKAUSKIENĖ, Lietuvos edukologijos universitetas

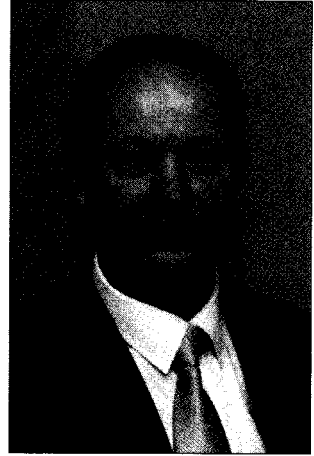
## Algimantas Katilius

# Kunigas Jonas Reitelaitis Seirijuose

### *Santrauka*

Kun. Jonas Reitelaitis (1884–1966) Seirijų bažnyčioje vikaravo nuo 1916 m. pabaigos iki 1927 m. gegužės mėn. Tuo laiku parapijoje jis dirbo ne tik kunigo pašaukimui būtinus darbus, bet ir aktyviai dalyvavo miestelio ūkiniame ekonominiame gyvenime. Jo pastangomis Seirijuose buvo įkurtos kooperacinės draugijos, kurios čionai vystė prekybą, dalyvavo finansinėje veikloje. Taip pat įsteigta bendrovė, kuri įkūrė lentpjūvę, pastatė malūną. Kun. J. Reitelaitis, gyvendamas Seirijuose, rašė istorinius darbus ir juos skelbė spaudoje bei rinko istorinę medžiagą apie šio miestelio praeitį.

*Pagrindiniai žodžiai:* parapija, visuomeninė veikla, kooperatyvas, bendrovė, draugija, lentpjūvė, malūnas.



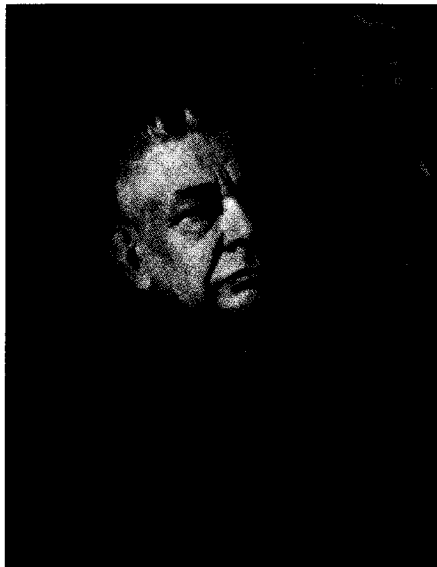
### *Rev. Jonas Reitelaitis in Seirijai*

#### *Abstract*

Rev. Jonas Reitelaitis (1884–1966) was the vicar at the Seirijai church from the end of 1916 until May 1927. During that time he not only fulfilled the duties required as a priest, but also actively participated in the economic life of the town. Due to his efforts cooperative societies, which developed trade and participated in financial activities, were formed in the town. A company, which organized a sawmill and a mill, was also founded. While in Seirijai Rev. J. Reitelaitis also wrote historical works which were published in the press and collected historical materials about the past of Seirijai.

*Keywords:* parish, public activities, cooperatives, company, society, sawmill, mill.

Tyrinėjant katalikų dvasininkų veiklą XX a. pradžioje ir Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu, būtina kalbėti ne tik apie pastoracinį darbą parapijose, bet ir darbą visuomenės labui už bažnyčios ir klebonijos sienų. Ši veikla daugiausia pasireiškė kultūrinių, švietimo ir ekonominių draugijų organizavimu. Pirmaisiais besikuriančios Lietuvos valstybės metais kunigų dalyvavimas visuomeniniame gyvenime turėjo ženklios įtakos sprendžiant visos valstybės ekonominius, administracinius ir net politinius klausimus. Tad dvasininkų visuomeninės veiklos problema atskirose parapijose yra svarbus tyrimų objektas. Straipsnyje aptariama kun. J. Reitelaičio veikla Seirijų parapijoje.



Kun. Jonas Reitelaitis Krikščonyse 1966 05 10. Nuotr. iš LKM Juozo Petrausko fondo GEK 4654.

Istorinėje ir biografinėje literatūroje apie šio dvasininko darbą Seirijų parapijoje rašyta nedaug. Tuo klausimu galima paminėti Birutės Raitelaitytės biografinį straipsnį<sup>1</sup> ir Juozo Petrausko knygą apie Seirijus<sup>2</sup>.

Šio straipsnio *tikslas* – remiantis archyviniais šaltiniais, panagrinėti kun. J. Reitelaičio visuomeninės veiklos formas Seirijų parapijoje. Straipsnyje naudojamas aprašomasis metodas.

Kaip žinia, kun. J. Reitelaičio vardas siejamas ir su Krikštonių parapija, kurią jis įkūrė, suprojektavo ir pastatė bažnyčią.

Tačiau ir kaimyninei Seirijų parapijai jo biografijoje skiriama svarbi vieta, nes jis čia praleido šiek tiek ilgiau nei dešimt metų. Prieš pradėdami kalbėti apie kun. Jono Reitelaičio veiklą Seirijuose, apskritai susipažinkime su jo biografija.

J. Reitelaitis – Sūduvos krašto sūnus. Jis gimė 1884 11 23. Navasodų kaime Sasnavos apylinkėje. Skaityti jį išmokė motina iš lenkiško elementoriaus. Pradžios mokyklą baigė Sasnavoje. Tėvai norėjo leisti mokytis į Veiverių mokytojų seminariją, bet pristigo lėšų. Tėvas buvo siuvėjas ir paėmė Joną mokiniu. *Dar dvejus metus pasimokęs prie kito siuvėjo, – rašo J. Reitelaitis, – ėmiausi savarankiškai dirbti. Siuvėjavau bene 6 metus, nepaleisdamas mokyklinių vadovėlių. Išmokau pradžią lotynų, vokiečių kalbų, aritmetikos, algebros ir kitų dalykų*<sup>3</sup>. Porą metų „daraktariavo“, t. y. mokė vaikus skaityti ir rašyti. Vėliau J. Reitelaitis susidomėjo tautosaka, istoriniais pasakojimais, ėmė juos rinkti. Atsirado geradarys ir leido J. Reitelaitį pasimokyti pas vieną aštuntos klasės gimnazijos mokinį. Sulaukęs 23 metų, 1907-aisiais, jis iš keturių gimnazijos klasių kurso laikė eksternu egzaminus Marijampolės gimnazijoje. Sėkmingai įveikus egzaminų barjerą, atsivėrė galimybė mokytis Seinų kunigų seminarijoje.

Į Seinų kunigų seminariją J. Reitelaitis įstojo 1907 m. Tais metais studijuoti šioje mokykloje įstaigoje pasiryžo 29 klierikai. Seinuose J. Reitelaitis praleido penkerius metus su viršum. Seminarijoje jis buvo bibliotekininko padėjėjas ir tvarkė biblioteką, dalyvavo slaptoje lietuvių klierikų draugijos veikloje, siuntė straipsnius į lietuviškus laikraščius. Taip pat ėmėsi

1. Birutė Raitelaitytė, Kunigas Jonas Reitelaitis – istorikas, Dzūkijos kraštotyrininkas, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*. T. 11, Vilnius, 1997. P. 306–307.  
2. Juozas Petrauskas, *Seirijų praeities takais*, Vilnius: Veja, 1993. P. 50.  
3. Birutė Raitelaitytė, Kunigas Jonas Reitelaitis... P. 299–300.

rašyti ir mokslines studijas. Kai kurios jų buvo išspausdintos Seinuose leistame „Vadove“, o baigdamas seminariją, „Lietuvių tautos“ redakcijai jau įteikė platų istorinį tyrinėjimą „Gudelių parapijos monografija“. Prelatas Mykolas Krupavičius, kuris mokėsi žemesniame kurse, apie J. Reitelaitį rašė: *Slaptąją mūsų lietuvių veiklą labai skatino ta aplinkybė, kad seminarijos bibliotekininkas buvo lietuvis klierikas J. Raitelaitis – vyras gabus, plačiai apsikaitęs, visą didžiulę seminarijos biblioteką žinojęs kaip savo penkis pirštus, sugebėjęs prašomą knygą ne tik paduoti, bet ir atversti knygos puslapį, kuriame prašomi reikalai buvo liečiami. Žmogus geležinės sveikatos, visą laisvalaikį praleidęs bibliotekoje, todėl tik važiuodamas vasaros atostogų, pasigedavo savo kepurės ar palto, nes visus laisvalaikius ir net kartą per savaitę privalomą pasivaikščiojimą praleisdavo bibliotekoje. Ir mūsų slaptieji susirinkimai vykdavo pas Raitelaitį bibliotekoje, ir jei kada būtume buvę Jalbžkovskio užklupti, būtume turėję pasiteisinimą, kad atėjome į biblioteką pasirinkti reikiamų knygų*.<sup>4</sup> 1913 01 19 J. Reitelaitis buvo išventintas į kunigus. Po seminarijos baigimo, Jonas Reitelaitis svajoto studijas pratęsti Vakarų Europoje. Tačiau šioms viltims neteko išsipildyti, kadangi turėjo jis vykti kunigauti į paskirtą Novogrudo parapiją Lomžos apskrityje. Tačiau ten tepabuvo vos kelis mėnesius, nes greitai buvo perkeltas į Šventežerio parapiją, iš kur 1916 m. – į Seirijus.

Apie darbą Seirijų parapijoje pakalbėsime vėliau, o dabar iš karto perieikime į Krikštonių parapiją ir prie istoriografinio J. Reitelaičio palikimo. Krikščonyse Jonas Reitelaitis darbavosi nuo 1927 m. gegužės mėnesio iki



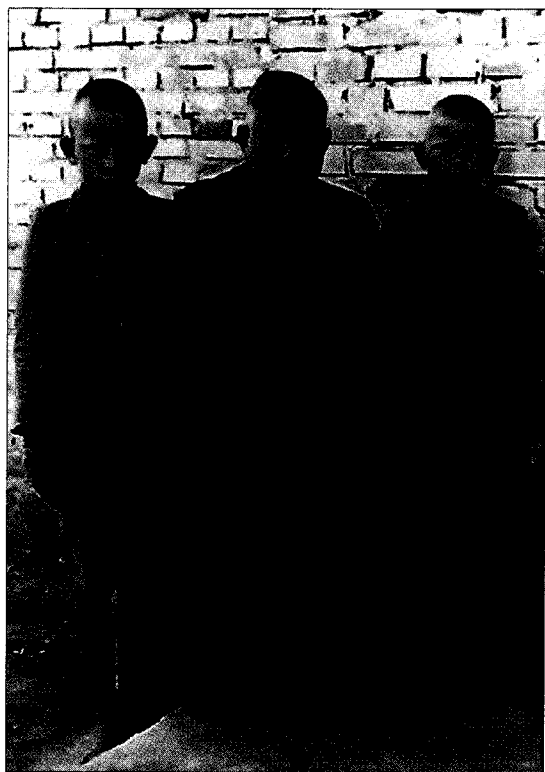
Krikštonių Kristaus Karaliaus bažnyčia 1954 m. birželio mėn. LIIR ArchF. Ng. Nr. 3779. Nuotr. aut. Pranas Kulikauskas.

4. Mykolas Krupavičius, *Atsiminimai*, Chicago: Lietuviškos knygos klubas, 1972. P. 144.



Kun. Jonas Reitelaitis su Krikščionių aštuonmetės mokyklos mokytojomis Julija Balevičiene ir Brone Bubneliene. Nuotr. iš Jono Reitelaičio alb.

Kaip jau buvo minėta, istorinius tyrimus J. Reitelaitis pradėjo studijuodamas Seinų kunigų seminarijoje ir tęsė iki gyvenimo pabaigos. Tiesa, gal kiek mažiau tam laiko skyrė ketvirto ir penkto praėjusio amžiaus dešimtmečių laikotarpiu. Užtat intensyviai istorijos srityje darbavosi



Kun. Jonas Reitelaitis su globojamais nuo tremties pabėgusiais sūnėnais Jonu ir Antanu Reitelaičiais 1949 m. vasarą Krikščonyse. Nuotr. iš Jono Reitelaičio albumo.

pat savo mirties. Ši parapija buvo naujai įkurta, ir jam viską teko pradėti nuo plyno lauko. Pirmiausia čia jis pastatė medinę, o paskui sumanė pastatyti ir mūrinę bažnyčią. Jis pats buvo šios bažnyčios projektuotojas, inžinierius, darbų vykdytojas ir mūrininkas. Bažnyčia baigta statyti 1934 m. Jonas Reitelaitis taip susigyveno su Krikščionių parapijos žmonėmis, kad nekeitė jos į geresnę parapiją ir netgi atsisakė seminarijos profesoriaus vietos.

paskutiniais dviem savo gyvenimo dešimtmečiais. Tiesa, visi pokariu parašyti J. Reitelaičio darbai, išskyrus monografiją apie Kalvariją, liko rankraščiuose, kurie saugomi Lietuvos Mokslų akademijos (dabar – Vrublevskių) ir Vilniaus universiteto bibliotekų rankraštynuose. Mes čia nepateiksime jo rankraštinio palikimo apžvalgos, bet išvardysime keletą vietovių, apie kurias Jonas Reitelaitis rašė. Tai – Rudamina, Būdvietis, Nemunaitis, Kapčiamiestis, Meteliai, Merkinė, Seirijai, Leipalingis, Liškiava, Miroslavas, Krosna, Šeštokai, Rumbonys, Lazdijai, Daugai, Šventėžeris, Krikščonys, Ūdrija, Simnas, Krokialaukis, Alytus, Sasnava, Keturvalakiai, Pajevonys, Balbieriškis ir kt. Ieškodamas dokumentų savo istorinėms studijoms, kunigas J. Reitelaitis nemažai surinko išblaškytų bažnyčių archyvų. Reikia pažymėti, kad renkant archyvinę medžiagą iš

Vilniaus rankraštytųjų ir Lietuvos Metrikos jam pagelbėjo istorikai Konstantinas Jablonskis ir Romas Šalūga, todėl jo palikime yra ir sudarytų archyvinių dokumentų rinkinių. Mirė jis 1966 12 01 Krikščonyse. O dabar pereikime prie Seirijų parapijos.

Pats J. Reitelaitis nurodo, kad Seirijų parapijoje pradėjo vikarauti 1916 12 17 ir šias pareigas ėjo iki 1927 05 01. Iš pradžių vikaravo prie laikinai čia atkelto klebono Mykolo Katiliaus, nes nuo 1918 m. birželio mėn. Seirijų klebonu tapo kun. Juozapas Grajauskas. Plačiau aptarti J. Reitelaičio pastoracinį vikaro darbą neturime duomenų. Jo biografė B. Reitelaitytė nurodo, kad Seirijų valsčiaus tarybos pirmininku išrinkus kleboną Juozapą Grajauską vikarui teko dar didesnė pastoracinio darbo našta, ūkiniai parapijos reikalai<sup>5</sup>.

Vikaras J. Reitelaitis 1917 m. kalėdojo Seirijų parapijoje ir apie tą kalėdojimą paliko smulkius užrašus. Šiuose užrašuose duomenys pateikti pagal kaimus. Išvardyti kiekvienos vietovės gyventojai, surašyti kaimai, smulkūs vietovardžiai, žmonių pasakojimai apie praeitį (ypač – apie baudžiovos laikus), pateikta daug žinių apie Pirmojo pasaulinio karo vokiečių okupaciją. J. Reitelaitis apie gyventojų padėtį Seirijų mieste rašo: *1917 metais Seirijų mieste katalikų radau 308 vyrus ir 405 moteris, viso 713 žmonių. 533 iš jų vaikščioja išpažinties, 180 dar vaikai. Vedusių porų yra 126, gyvanašles 7, našles 58 ir 4 našliai. Amerikon išėjusių yra 88 vyrai ir 64 moterys. Į karą pašaukta 13 vyrų. Čia surašytom šeimoms priklausančių žmonių Rosijon išbėgusių yra 41, neskaitant šeimų, kurių visi žmonės išbėgo. O tokių šeimų yra keliolika: notaras Svietlinskis, jo sekretorius Bogdanas, teismo sekretorius Žydžiūnas, valsčiaus raštininkas Jurevičius, mokytojas Sabas, pašto tarnautojai, policija, plento sargai ir dešimtininkas, be to, dar apie penkios šeimos šiaip piliečių. Be virš minėtų 13 vyrų, pašauktų į karą, dar mobilizuota vaistininkas Vaicekauskas ir gydytojas.*<sup>6</sup>

Duomenų apie veiklą už bažnyčios sienų turime daugiau. Pirmiausia tai paties J. Reitelaičio užrašai ir išlikę įkurtų draugijų dokumentai. Apie tam tikrą darbų pasidalijimą su klebonu pats Reitelaitis rašė: „Politinėms ir kultūrinėms organizacijoms Seirijuose vadovavo kun. Grajauskas. Vikaras suorganizavo stambią krautuvę, kuri pereidama iš vieno savininko kitam ir vis didėdama, veikė ligi 1940 metų. Jis pastatė vidutinio pajėgumo lentpjūvę ir malūną, kurie aptarnavo plačią visuomenę ligi 1948 metų.“<sup>7</sup> Dabar atidžiau pažiūrėkime, kaip veikė Reitelaičio organizuotos įstaigos.

Gyvendamas Seirijuose J. Reitelaitis prisidėjo prie trijų ūkinių, kooperacinių organizacijų veiklos. Pirmoji buvo vartotojų bendrovė „Aušra“. Jos steigėjų posėdis įvyko 1919 m. gegužės mėn., kai buvo priimti bend-

5. Birutė Reitelaitytė, Kunigas Jonas Reitelaitis... P. 306.

6. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, VUB RS. F. 102–167. L. 50.

7. Jonas Reitelaitis, *Seirijų bažnyčia, jos turtai ir kunigai*, VUB RS. F. 102–444, lapai nenumeruoti.

rovės įstatai ir pateikti valdžiai patvirtinti. 1919 07 13 įvyko visuotinis „Aušros“ susirinkimas, kuriame dalyvavo 25 nariai. Kun. J. Reitelaitis plačiai kalbėjo apie kooperaciją Lietuvoje, buvo išrinkta valdyba ir revizijos komisija. Į valdybą išrinko: kun. Juozapą Grajauską, Karolį Savičį iš Paserninkų, Juozą Volungevičių iš Ročkių, Antaną Jurčiukonį iš Paliūnų ir kun. Joną Reitelaitį. Į revizijos komisiją: Antaną Radzevičių iš Ročkių, Antaną Vaicekauską iš Seirijų, Vaitiekų Kriščiūną iš Vosbūčių, Domininką Stabingį iš Paliūnų ir Karolį Radziukyną iš Avižienių<sup>8</sup>. 1919 07 20 posėdyje valdyba pasiskirstė pareigomis: pirmininku tapo Juozas Volungevičius, sekretoriumi – Antanas Jurčiukonis, išdininku – kun. Jonas Reitelaitis. Tvarkyti visus parduotuvės reikalus įgaliotas kun. J. Reitelaitis<sup>9</sup>. Per 1919 m. į draugiją įsirašė 43 nariai, iš kurių įnašų po 6 auksinus įmokėjo 32 asmenys, 27 įmokėjo po 1 pajų po 50 auksinų, du – po du pajus ir vienas – 4 pajus. Su tokiu mažu kapitalu nebuvo įmanoma pradėti prekybos. Kadangi neturėta draugijos įgaliojimo, tai išdininkas savo atsakomybe skolino pinigus ir įkūrė parduotuvę. Kooperatyvas „Aušra“ prekybą pradėjo 1919 07 01. Parduotuvė buvo atidaryta vaistininko Vaicekausko name. Nuo 1920 m. veikė antra „Aušros“ parduotuvė. Iki 1919 12 31 buvo pirka prekių už 105 651 auksiną 65 skatikus, parduota – už 71 260 auksinus 30 skatikų, prekių likę už 40 696 auksinus 38 skatikus. Taigi uždarbis sudarė 6 305 auksinus 13 skatikų<sup>10</sup>. 1921 02 02 susirinkime J. Reitelaitis atsisakė parduotuvės vedėjo pareigų ir pasiliko tik bendrovės išdininku. Susirinkimo protokole rašoma: *Atsisako nuo vedėjo pareigų delto, kad nuolat nedavejamai kainoms krintant visuomenėje girdėti kaltinimas vedėjo už kainų aukštumą, kurių jis be nuostolių B-vei sumažinti negali ir užtat nuo atsakomybės pasiliuosuoja. Antra B-vės per mažas kapitalas krautuvę įkurti. Reikalinga yra paskola. Skolinti B-vės vardu B-vė nieko nėra įgaliojusi.*

*Tačiau kad krautuvė gerai eitų, išdininkas ligšiolei skolino savo rizika. Tuo keliu jisai krautuvėn įnešė 90 tūkstančių Auksinų, tuom tarpu kai B-vės kapitalų suma tesiekia tik 3740 Auk. 8 sk. Kadangi dabar nuolat prekėms pingant, kai kurias jų reikia parduoti pigiau negu pirka, kadangi yra prekių iš vartojimo išėjusių (kalendoriai, papirosai), kurių jau nieks nepirks, kadangi yra gendančių ir sugedusių prekių, už kurias bendrovė irgi neatsakys, nes ji neįgaliojo išdininko už kokią sumą ir kiek pirkti, taigi kadangi visa atsakomybė už rizikuotąją sumą krinta vien tik ant išdininko sprando, užtat jis šiuomi pareiškia, kad, atiduodamas B-vei kas yra B-vės, pats nepriklausomai lieka prie savo rizika supirktųjų prekių, kol jas neišlikviduos, arba sutinka visą krautuvę atiduoti B-vės žiniai, jei ši ras galimybės jį paliuosuoti nuo*

8. „Aušros“ bendrovės visuotinio susirinkimo protokolas, 1919 07 13, VUB RS. F. 102–34. L. 1.

9. „Aušros“ bendrovės valdybos protokolas, 1919 07 20, VUB RS. F. 102–342. L. 1v.

10. Visuotinajam susirinkimui pranešimas, b. m., VUB RS, F. 102–342. L. 2.

*slegiamos naštos.*<sup>11</sup> Valdyba nutarė duotą išdininkui įgaliojimą atšaukti ir pavedė sudaryti apyskaitą ir balansą.

Dabar pažiūrėkime, kaip veikė antroji Jono Reitelaičio iniciatyva įkurta organizacija. Apie situaciją, kuri paskatino imtis dar vienos draugijos, J. Reitelaitis rašė: *Seirijų apylinkėje ėjo atsistatymas per karą sudegusių triobesių. Dailidžių buvo, bet lentų pjovėjų per mažą. Prieš karą čia lentpjūvių niekame nebuvo. Karo metu vokiečiai buvo įrengę Alytuje kelių gaterių lentpjūvę, bet jie ir karo metu gyventojams lentų nepjovė, o po karo ta lentpjūvė užsidarė. Vikaras, bevažinėdamas Kaunan krautuvėms prekių, aptiko Balbieriškyje lentpjūvei mašinas ir žmogų, kuris tas mašinas turėjo ir pastatyti mokėjo, bet buvo prie tų mašinų per rimtai susižeidęs ir pradėtą tenai lentpjūvės įrengimą be pagalbos iš šalies tęsti negalėjo. Vikaro pakalbintas tas žmogus Matas Valius sutiko savo mašinas (jų buvo tik liakomobilis ir gateris) perkelti į Seirijus.*<sup>12</sup> Lentpjūvei įkurti buvo steigiama bendrovė (jos pilnas pavadinimas: gaminamoji bendrovė „Energija“). Steigiamasis susirinkimas įvyko Obelijoje 1920 05 20. Iš viso buvo penki steigėjai: Jonas ir Matas Valiai (rašė Vall), kun. J. Reitelaitis, Jurgis Gavelis ir Magdalena Stanevičiūtė (rašėsi Stanevyčaitė). Brolių Valių turimos mašinos buvo įkainuotos beveik 50 tūkst. auksinų suma ir tai sudarė beveik 5 pajus (vienas pajus – 10 tūkst. auksinų). Kiti nariai pajus įnešė pinigais po 10 tūkst. auksinų. Išrinkta valdyba: pirmininku – J. Valius, išdininku – kun. J. Reitelaitis, sekretoriumi – M. Stanevyčiūtė, valdybos nariais – M. Valius ir J. Gavelis<sup>13</sup>. 1920 08 01 įvykusiame visuotiniame susirinkime į bendrovės narius priimtas kun. J. Reitelaičio brolis Tomas Reitelaitis, o 1922 m. į narius priimta sesuo Uršulė Reitelaitytė. Lentpjūvei įrengti buvo nupirkta žemė, pastatyti pastatai, pargabenti ir sumontuoti įrengimai. Lentpjūvė pradėjo veikti rugsėjo mėn. Vėliau prie jos buvo įrengtas malūnas, nupirka obliavimo mašina, apvalus pjūklas, įrengta kalvė, šaltkalvio dirbtuvė ir pakeisti lentpjūvės įrengimai. Tačiau atsiskleidė ir darbo organizavimo trūkumai, dėl ko bendrovę „Energija“ prisiėjo likviduoti.

Tą padaryti nutarta 1923 04 14 susirinkime sudarius likvidacinę komisiją (Juozas Cydzikas, M. Valius ir kun. J. Reitelaitis). Likviduojamasis bendrovės posėdis įvyko 1923 05 13. Susirinkimo protokole rašoma: *Gavo iš Tamošiaus Reitelaičio ir Uršulės Reitelaičiūtės pareiškimus, kad juodu pusiau sutinka atmokėti nariams jų reikalaujamas sumas, tai yra juodu išmoka visiems nariams tiek, kiek kuris reikalauja viršuje paduotuose pareiškimuose, o įgyta nuosavybėn dirbtuvė ir visas ligšiolinis bendrovės turtas bus judviejų pusiau, tai yra lygiomis dalimis. Visuotinis susirinkimas išklausęs Likvidacijos komisijos pranešimo pareiškė, kad*

11. „Aušros“ bendrovės valdybos susirinkimo protokolas, 1921 02 02, VUB RS. F. 102–342. L. 4.

12. Jonas Reitelaitis, *Seirijų bažnyčia, jos turtai ir kumigai*, VUB RS. F. 102–444, lapai nenumuoti.

13. Bendrovės „Energija“ susirinkimo protokolas, 1920 05 12, VUB RS. F. 102–387. L. 2.

Karo veiksmai ir jų pasekmės Seirijų mieste. Karo ir mobilizacijos paskelbimas inėšė į kultūrinį miestelio gyvenimą didelį smūgį. Beveik viskas apvirto aukštyn kojom. Jaunas provizorius Antanas Vaiciekauškas neseniai buvo Seirijuose nusipirkęs vaistinę, ją padidinęs, pagerinęs ir patobulinęs. Seirijuose jau buvo pradėjęs nuolatoti gyventi gydytojas. Kun. Vladui Tautkevičiui su vietos inteligentais lietuviais sutartinai veikiant buvo neseniai suorganizuota "Žiburio" ir "Žagrės" draugijos. "Žagrės" draugija buvo atidariusi 1913 metų rudenį pirmą lietuvių vedamą prekių krautuvę ir darė jau nemažą apyvartą. "Žiburio" draugija turėjo arbatinę, o "Blaivybės" draugija išsigijusi sklypelių žemės ir įsteigusi pavargėlėms prieglaudą. Šių draugijų veikime didelį vaidmenį darė vaistinininkas. "Žagrės" krautuvė buvo išnuomuo- tamė žydo name, labai nepatogioj vietoj. Vaistinininkas šalia savo namo 1914 metais išmūrinio dviejų aukštų patalpą, į kurią turėjo persikelti "Žagrės" krautuvė. Ir staiga, visai nelauktai mobilizacija per kelias valandas viskas turi būti likviduota. Vaistinė palieka vaistinės mokiniui žydėliui, su draugijoms nėra kada nei sąskaitų, nei reikalų su vesti. Visą metę ir jis ir gydytojas išvažiuoja į kariuomenę savo specialybės pareigų eiti. Kitos įstaigos: teismas, paštas, notaras dar veikia. Monopolis tik paskelbus mobilizaciją likviduota ir degtinė kariuomenės stovyklos juostoje visam laikui uždrausta. Sustabdyta ir alaus varymas Rimano prae Seirijuose. Pulku pulkai kariuomenės kelias dienas šio pro Seirijus nuėjo į Vokietiją, perėjo Rytprūsias ir pasiekė Karaliaučius. Daugybės reikėjo vežimui, kad pristatytų kariuomenei viską, ko reikia: pavėžinti mobilizuotus, vežti duoną, šovinčius ir kita. Savo gurguolių kariuomenė dangturi, bet viskam jų neužtenka. Paliepta ūkininkams važiuoti pastotes. Nespejo iš vieno palieptimo grįžti, jau du įsakymai kitur važiuoti. Greit neliko kaimuose nei vieno vežimo, nei vieno arklio, nei sveiko vyro: visi išvažiavo pastotėsna. Išvažiavo ir negrįžta, jų nepaleidžia karo yadai. Pastotinininkai atsidadė kažkur Vokietijoje. Už dviejų trijų

Ištrauka iš kun. Jono Reitelaičio monografijos „Seirijai“. VUB RS F 102–166. L. 50.

L[ikvidacijos] k[omisijos] darbu yra pilnai patenkintas ir nutarė: šiuomiškai skaityti bendrovės likvidaciją pilnai užbaigta, dirbtuvę ir visą bendrovės turtą parduoti Tamošiui Reitelaičiui ir Ursulei Reitelaičiūtei.<sup>14</sup> Tuo būdu lentpjuvės nuosavybė perėjo į Reitelaičių rankas, ir kunigas viskam vadovavo. J. Reitelaitis rašo: *Vikaras su broliu dabar nukėlė savo veiklą vien tik į lentpiuvę. Per dvejis metus laiko išmetė lauk visas senąsias mašinas ir perstatė patalpas kitaip. <...> Buvo pakeistas ir darbo metodas. Buvo žymiai pakeltas darbininkams atlyginimas, bet kartu buvo susitarta, kad dirbs sąžiningai, nuoširdžiai ir greitai. <...> Naujos mašinos, gerai pastatytos, laiku patepamos ir prižiūrimos dirbo be kliūčių. <...> Šitokiai padėčiai susidariusi dirbtuvė pradėjo duoti žymų pelną ir laikotarpyje 1924–1927 metų kreditas už supirktas mašinas buvo išlygintas, visi vekseliai buvo išpirkti.*<sup>15</sup> Tačiau J. Reitelaičiui išėjus į Krikštonis iškilo reikalas pelningai dirbančią

14. Bendrovės „Energija“ likvidacijos visuotinio susirinkimo protokolas, 1923 05 13, VUB RS. F. 102–387. L. 14.

15. Jonas Reitelaitis, *Seirijų bažnyčia, jos turtai ir kunigai*, VUB RS. F. 102–444, lapai nenumėruoti.

įmonę parduoti. T. Reitelaičiui likus vienam, vadovauti įmonei pasidarė per sunku. Pairo darbo drausmė, įmonė liovėsi duoti pelną. Dėl to J. Reitelaitis rašė: *Kunigas, matydamas, kad įmonė nesugebės savo uždarbiu atmokėti skolas, o Tomui vis reiškiant, kad įmonei vadovavimas yra jam per sunkus, buvo nutarta ją parduoti. Sunku buvo surasti pirkėją. Daug kapitalo reikėjo. Galop 1931 metais ją nupirko žydai Rajakas, Račkauskas ir Brodovas už 70 tūkstančių litų.*<sup>16</sup>

1921 m. buvo įregistruota vartotojų bendrovė „Saulė“, kuri veikė iki 1927 m. Ši bendrovė organizavo prekybą „Saulės“ ir „Aušros“ draugijų parduotuvėse ir užsiėmė bankinėmis operacijomis. Įstaigai vadovavo kun. J. Reitelaitis. Apie bankinius patarnavimus J. Reitelaitis rašo: *Šitas bankinis aptarnavimas siekė Švėntėžerio, Veisiejų, Kapčiamiesčio, Leipalingio, Liškiaivos ir kai kurių kitų valsčių gyventojus. Šita bankinė operacija įgalino daryti plačią apyvartą krautuvėse. Ji įgalino daryti statybą lentpiuvės įmoneje.*<sup>17</sup>

Be pastoracinės ir ūkinės veiklos, J. Reitelaitis domėjosi ir krašto istorija. Jis pats nurodė: *Vikaras atliekamu nuo bažnyčios darbo laiku rinko medžiagą ir rašė Seirijų ir Dzūkijos istoriją.*<sup>18</sup> 1921–1928 m. „Mūsų senovėje“, „Tautoje ir žodyje“ buvo paskelbtos Liškiaivos<sup>19</sup>, Leipalingio<sup>20</sup> ir Veisiejų<sup>21</sup> parapijų monografijos. 1926 m. „Lietuvių tautoje“ jis išspausdino prietarus ir burtus, dar 1914 m. surinktus apie Igliauką ir Švėntėžerį<sup>22</sup>. Neliko nuošaly ir Seirijų istorija. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje saugoma 10 darbų, kuriuose nagrinėjama Seirijų praeitis<sup>23</sup>.

16. Jonas Reitelaitis, *Seirijų bažnyčia, jos turtai ir kunigai*, VUB RS. F. 102–444, lapai nenumėruoti.

17. Jonas Reitelaitis, *Seirijų bažnyčia, jos turtai ir kunigai*, VUB RS. F. 102–444, lapai nenumėruoti.

18. Ten pat.

19. Jonas Reitelaitis, *Liškiaivos monografija, Mūsų senovė*. T. 1, kn. 2, Kaunas, 1921. P. 142–159; 1922. T. 1, kn. 3. P. 448–515.

20. Jonas Reitelaitis, *Leipalingio monografija, Tauta ir žodis*, kn. 3, Kaunas, 1925. P. 254–275.

21. Jonas Reitelaitis, *Veisiejai, Tauta ir žodis*, kn. 5, Kaunas, 1928. P. 248–307.

22. Prietariai ir burtai, *Lietuvių tauta*, kn. 4, sąs. 1, Vilnius, 1926. P. 146–151.

23. 1) „Seirijų bažnyčia, jos turtai ir kunigai“, b. d., lapai nenumėruoti. 2) Seirijų bažnyčios ir parapijos praeitis brožuai, 1950, lapai nenumėruoti. 3) „Seirijų turtų dokumentai ir jų aiškinimas“, b. d., 315 lap. Sudaryta iš dviejų dalių. I. Dokumentai apima 1510–1918 m. laikotarpį. II. Tyrinėjimai: 1. Seirijų geografija ir miesto istorija. 2. Seirijai ipotekos dokumentų žiniomis. 3. Seirijų ekonomijos valstiečiai gauna žemę 1864 m. 4. Seirijai majoratas. 5. Majoratas Seirijai–Alytus. 4) „Seirijai. I dalis Radvilų. II dalis Sapiegų turtai. Keletas brožų istorijai“, 1917–1965 m. 1. Radvilų Seirijai, – tai 523 lapų mašinraščio apimties darbas. Yra asmenvardžių ir vietovardžių rodyklė. 2. Sapiegų Seirijai – tai 19 lap. mašinraščio teksto. Yra asmenvardžių ir vietovardžių rodyklė. Viso darbo pabaigoje yra priedai su archyviniais dokumentais. 5) „Švietimo istorija Seirijuose“, 1917–1963, 120 lap. Pradžios mokykla Seirijuose 1584–1915 m. a) Evangelikų pradžios mokykla Seirijuose; b) Katalikų pradžios mokykla Seirijuose. Pradžios mokykla Švėntėžeryje 1817–1915 m. Daraktoriai apie jų mokymą, prisiminimai. 6) „Sapiegų Seirijai ir Radauka bei Paulė prie Žiezmarų“, 1950–1960, 35 lap. 7) „1830 ir 1877 metų parapijiečių sąrašai. 1917 m. parapijos kalėdojimo metu surinkta medžiaga“, 1939, 179 lap. 8) „Iš Seirijų parapijos metrikų aktų žinios apie parapijoje gyvenusius žmones“, b. d., 219 lap. 9) „Dokumentai Seirijų istorijai“, T. 1, b. d., lapai nenumėruoti. Daugiausia surinkti Seirijų bažnyčios dokumentai (1656–1940). 10) „Seirijai. Dokumentai istorijai“, T. 2, 1925–1935, 256 lap. Iš Seirijų parapijos metrikų aktų žinios apie parapijoje gyvenusius žmones. Tyrinėjimas apima (1678–1915) Seirijų bažnyčios krikšto, santuokos ir mirties registracijos knygas. Perrašyta daug pačių įrašų.





Parėjo „Aušros“ (toks buvo kooperatyvui duotas pavadinimas) įregistruoti valdžioje nuostatai. Buvo sušaukta steigiamasis susirinkimas. Atėjo 20 narių ir apie 10 svečių, bet svečiai nariais nesirašė. Valdyba buvo palikta anksčiau išrinktoji. Buvo nutarta krautuvę atidaryti vaistininko naujame name. Pardavėju buvo nutarta pakviesti Praną Daugirdą, dirbusį kadaise Krapovickio krautuvėje. Kapitalo maža. 1000 rublių. Tai tik dviejų porų batelių kaina. Narių daugiau nėra. Reikia skolinti, bet kas skolą laiduoja? Nutarta, kad nariai laiduoja skola dviguba įnaša. Vadinas, galima skolinti 2000 rublių. Tai bus kapitalo 3000.

Ir pasileido vikaras į parapiją paskolos kooperatyvui įieškoti. Ostmarkių žmonėse yra. Kitas kelis tūkstančius turi. Bet kooperatyvui skolinti niekas nesutiko. *Kas grąžins? – sako. Kad taip jums, kunigėli, tai paskolintume, o kooperatyvui paskolinę, mes nežinosime pas ką prašyti, kad grąžintų.* Grįžo vikaras ir padėtį pranešė valdybai. Bet ir valdyba nežinojo, ką daryti. Valdybos nariai irgi bepinigiai. Sudėtų 10 000 rub., bet patiems pinigai reikalingi. Daugirdas irgi nežino, ką daryti. Be pinigų jis prekiauti nemoka. O kapitalo pradžia reikia mažiausiai 150 tūkstančių rublių. Reikia kam nors rizikuoti. Ir nutarė vikaras ryžtis surinkti kapitalą. Per savaitę perėjo per parapiją ir suskolino iš gyventojų sava atsakomybe, be jokios turtinės garantijos arti dviejų šimtų tūkstančių osto rublių. Nuvažiavo Kaunan prekių. Veikė tuo metu Kaune valstybės valdžios remiama „Lietuvos kooperatyvų sąjunga“. Sakėsi prekių turinti, bet tik nariams kooperatyvams parduodanti. Teko „Aušrą“ įrašyti nariu ir įmokėti nario mokesčio 10% nuo savo pajų kapitalo. Taigi buvo įmokėta 100 rublių ir „Aušros“ kapitalas liko tik 900 rublių. Gauta buvo pirkti ir prekių sąjungos kontoroje pačių prekių nemačius: įvairaus didumo Švedijoje gamintų odinių batelių vyriškų 50 porų, moteriškų 30 porų, kviečių kavos Kaune gamintos „Volga“ 1 dėžė ir degtukų 1 dėžė. Užmokėta 120 000 rublių. Įvairių kitų prekių reikėjo įieškoti žydų urminėse krautuvėse. Pas žydus urmininkus prekių buvo visokių, prekes buvo galima matyti ir pasirinkti, tik žydai kooperatyvams brangiau parduodavo, negu savo krautuvinėms žydams, kad savięji galėtų konkuruoti. Dėl šios sąlygos vėliau reikėdavo gerai apsižiūrėti ir įieškoti tos pačios prekės kame ją pigiau buvo galima gauti: Kaune, Vilkaviškyje, Kybartuose. Kooperatyvų sąjunga vėliau turėjo daugiau prekių, bet nevisada buvo konkurencijinė kaina.

Parvežė „Aušra“ iš karto du dideliu porarkliu sunkiu vežimu prekių. Tai buvo liepos mėnuo 1919 metų. Brangiausia ir einamiausia prekė buvo batai. Po karo jie pas visus buvo išsibaigę. Pirko juos daugiausia tie, kurie pinigus buvo skolinę. Pirko skolą atsiimtinai. Batus išpardavus, krautuvės kapitalas perpus sumažėjo. Naujoms prekėms pirkti reikėjo įieškoti naujos paskolos. Po batų einamiausia prekė buvo dažai. Dažai irgi didelio kapitalo buvo reikalingi. Kai kurios nevykusiai pirktos prekės arba atpigusios prisiejo pigiau parduoti, negu buvo pirktos. Už paskolas reikėjo dėdėms nuošimčius mokėti. Parvežimas prekių buvo nepigiai apmokamas. Prekybos sklandumo dėlei reikėdavo dažnai ir vikarui vyksti Kaunan ar kitur, bet už tai klebonui, kad jis sutikdavo namieje vikaro bažnytines pareigas atlikti, reikėdavo

duoti po pūdą cukraus. Kooperatyvo nariai žadėjo po vieną kartą nuvažiuoti prekių parvežti, bet kai reikėjo važiuoti, tai arba per silpni arkliai buvo, arba brangiau paskaitydavo, negu vežikai žydai. Prastadieniais pardavinėdavo vienas Daugirda, bet šventadieniais ir turgadieniais reikėdavo pastatyti po 5 ar 6 žmones. Susidarė lyg ir krautuvės šeimyna. „Aušros“ nariai ir ypatingai valdyba su mažomis įnašomis ir jokia rizika panorą daugiau, negu išmano, kištis į tvarką. Susidariusi buvo praktika nuolatiniam apyvartos kapitalui: vieni žmonės, ką nors pirkdami ar šiaip būdami reikalingi pinigų, savo paskolas atsiimdavo, kiti, užsisakydami ką nors ypatingo pargabenti ar šiaip turėdami laikinai laisvo pinigų, atnešdavo paskolinti. Skolintas apyvartos kapitalas gyvai kaiteliojosi. Susidarė pasitikėjimas, bet reikalingas buvo didelis lankstumas ir begalinis darbas. Išdininkas buvo pasiūlęs kitiems valdybos nariams ir bendrovės gabesniems vyrams, kad kas kitas paimtų jau suorganizuotos krautuvės vadovavimą ir atsakomybę už skolinamą kapitalą, tačiau pasirodė nenugalimų kliūčių su kapitalu: Kas turi turtą bijojo išdavinėti savo atsakomybe skolintojams paskolos raštelius, nes jei toki skolintojai panorės iškart atsiimti paskolą, tai gali išvaržyti ūkį, gi visi tie, kurie išdininkui-vikarui noriai davė paskolai pinigus, nesutiko savo pinigų patikėti kam kitam. Ir buvo arti to, kad krautuvę galėjo paimti savo žinion „Aušros“ bendrovė, o vikaras su savo asmeniškais rašteliais priskolintais pinigais likti be pagrindo skolininkams apmokėti. Taip dalykams stovint buvo surasta išeitis tokia.

Nuo pradžios 1920 metų buvo pasamdyta nedidelė patalpa kitai krautuvei ir tai krautuvei „Aušros“ vardu išpirktas patentas, pastatytas atskiras pardavinėtojas (Norušienė), užvesta atskira sąskaita ir duota prekių atatinamai pagal bendrovės kapitalą. Gi senajai patalpoje likosi didėji krautuvė, kuriai patentas buvo išpirktas Magdalenos Stanevyčiūtės vardu. Abidvi krautuvės veikė ištisus 1920 metus. Prekyba darė apyvartą nemažą. „Aušros“ nariai buvo patenkinti, nes gavo 1919 ir 1920 metais dividendus ir įpirkimo abiejose krautuvėse nuošimčius, tik klebonas buvo nepatenkintas, kad „bendrovės“ buvo per maža krautuvė ir kad *Seirijuose nėra kooperatyvo*. Tačiau gaunamas cukrus už kiekvieną išleidimą vikaro „į Kauną“ buvo reikalas neblogas ir tęstinas.

Seirijų apylinkėje ėjo atsistatymas per karą sudegusių triebesių. Dailidžių buvo, bet lentų pjovėjų per maža. Prieš karą čia lentpiuvių niekame nebuvo. Karo metu vokiečiai buvo įrengę Alytuje kelių gaterių lentpiuvė, bet jie ir karo metu gyventojams lentų nepiovė, o po karo ta lentpiuvė užsidarė. Vikaras, bevažinėdamas Kaunan krautuvėms prekių, aptiko Balbieriškyje lentpiuvei mašinas ir žmogų, kuris tas mašinas turėjo ir pastatyti mokėjo, bet buvo prie tų mašinų per rimtai susižeidęs ir pradėtą tenai lentpiuvės įrengimą be pagalbos iš šalies tęsti negalėjo. Vikaro pakalbintas tas žmogus, Matas Valius, sutiko savo mašinas (jų buvo tik liakomobilis ir gateris) perkelti į Seirijus. Buvo sudaryta bendrovė: du broliai Valiai – Jonas ir Matas, du broliai Reitelaičiai – Tomas ir Jonas, Stanevyčiūtė ir Jurgis Gavelis. Dėl būsimu uždarbio buvo susitarta taip. Dalintis lygiomis dalimis nuo įnešamo į įmonės statybą kapitalo. BroLIAI Valiai atsivežė tik mašinas, kurias įvertino 30 tūkstančių

osto rublių<sup>26</sup>. Gavelis turėjo 30 rąstų, kurie buvo reikalingi pastatyti pašiuėms apie mašinas, Gavelis savo rąstus įvertino 1 tūkstantį osto rublių. Už likusiųjų narių įnašas buvo nupirkta įmonei žemės sklypas, buvo nupirkta medžio tvoroms ir malkos liokomobilio kūrinimui, buvo nupirkta įvairi medžiaga statybai reikalinga: cementas, akmenys, žvyrus, geležis. Be to buvo reikalingi samdyti darbininkai: mašinų pervežimui, jų saugojimui, pašiuėjų statymui ir pačių mašinų pastatymui ir paruošimui. Darbininkams buvo mokama pagal susitarimą. Kadangi visa statyba ėjo bendrovės nuosavybėn, tai ir bendrovės dirbantiems nariams buvo mokama už dienos darbą pagal susitarimą. Visos statybos vedėjas buvo Matas Valius. Bet jo buvo lūžusi koja ir tik tik dar sugijusi. Jisai negalėjo kitaip vaikščioti kaip tik ant lazdu (ramentų). Taigi jo darbas buvo silpnas. Tečiau jam, kaipo vedėjui ir vyriausiam meisteriui, buvo mokama brangiausiai. Lentpiuvės mašinos buvo parvežtos į Seirijus balandžio mėnesyje, bet, kol įmonė pradėjo veikti, atėjo rugsėjo mėnuo. Statybos darbams ir medžiagai buvo išleista 30 tūkstančių osto rublių, kuriuos įmokėjo br[oliai] Reitelaičiai ir Stanevičaitė. Tuo būdu, pradėdant darbą, buvo susidaryę įmonės vertės 61 vienetas, pagal kurį reikėjo dalintis uždarbį. Uždarbį buvo sutarta dalintis kiekvieno mėnesio pabaigoje.

Tai buvo silpnas fabrikėlis. Tai buvo tik patyrimo mokymosi dirbtuvėlė. Liokomobilis buvo tik 8 jėgų, tik kūlimui tinkamas ir be to senas, sudilintas. Gateris buvo mažas, lauko gateris, pastatytas dirbti ant ratų, pritaikintas dirbti plonus medelius ir be to karo metu vokiečių buvo sudilintas. Abidvi mašinas Valius nuėmė nuo ratų ir pastatė ant cementu mūrinių pagrindų. Liokomobilui nepadarė, nes nemokėjo padaryti ir nežinojo kad reikia padaryti tinkamos kūryklos. Be kūryklos negalima buvo suvaldyti ugnies nei garo. Kai eidavo be kliūčių darbas ir reikdavo garo, tai kūrikas nesugebėdavo jo padaryti, nes kūrykloje nebuvo oro traukos. Kai ant iškelto garo prireikdavo staiga sustoti su darbu, tai nebesant kūrykloje hermetinio uždarymo, ugnis neužgesdama liepsnodavo, nereikalingai keldavo garą ir kelis kart vos vos buvo išvengta liokomobilio sprogo.

Pasibaigė darbo mėnesis. Visi nariai susirinko į posėdį. Atskaitė darbo išlaidas nuo darbo pajamų ir pelną pasidalino. Ne kažkiek jo buvo, bet buvo. Iš džiaugsmo reikia pasivaišinti ir darbininkus pavaišinti. Čia pat dirbtuvėje buvo padarytas išgėrimas su užkandžiu. Vaisių išlaidas apmokėjo nariai gautu pelnu. Pasivaišino gerokai, bet visas pelnas nugarmėjo. Tame pačiame posėdyje buvo nutarta pastatyti triobą, kurioje žiemai atėjus galėtų gyventi įmonės meisteris Valius ir sargas, ir būtina įsigyti gernas. *Malimas duos daug naudos. Be užmokesčio nubyra juk dar ir miltų. Tai bus ir duonos ir kiaulių bus galima penėti.* Taip įrodinėjo kai kurie bendrovės nariai. Naujų nutarimų įvykdymui buvo nutarta padidinti turto kapitalą, priimant naujų narių arba tiems patiems nariams įnešant naujų įnašų.

Rytojaus dieną, pačiame darbo įkarštyje, sustojo mašina, o garas pilnu šnypštimu pasileido per dūmtraukį. Kas čia? Paaiškėjo, kad abudu liokomobilio stūmuoklio

26. Bendrovės „Energija“ protokoluose nurodyta 47 590 auksinų.

žiedai lūžo iš karto. Darbas sustojo neribotam laikui. Nuimta cilinderis ir kartu su stūmuokliu extra pasamdytu vežimu buvo nuvežta Kaunan pataisyti. *Žiedai menkas daiktas* – buvo galvota, važiuojant iš namų. *Daugiausia porą dienų užtruks ir vėl dirbsime.* Bet nuvažiavus į Kauną pasirodė kitaip. Trijose ketaus liejimo ir apdirbimo dirbtuvėse nebuvo tinkamos medžiagos žiedų balvankoms nulieti. Papuolė cilinderį palikti ir namon važiuoti be nieko. Praėjo du mėnesiai, kol tuos du žieduku padarė. Tai vis buvo buvusio ir tebeinančio karo sudarytų sunkenybių pasekmės.

Per tą laikotarpį darbininkai pastatė ant dirbtuvės sklypo gyvenamą triobelę ir ją įrengė. Gale liokomobilio pastatė pašiuėlę ir joje įrengė nupirktas ir pargabentas girnukes. Jau žiemos šalčiai buvo prasidėję, kai parvežė pataisytas liokomobilio dalis. Nesveikam meisteriui persunku buvo žiemą karstyti ant mašinos ir ją taisyti. Prisiėjo laukti pavasario. Žiemos metu gyventojai gavo pirkti miškuose medžio ir jį suvežė į lenpiuvę. Visas lenpiuvės sklypas buvo aukštu kaupu užguldytas medžiais. Artėjo begalės darbo. Triobos, girnų pastatymas ir liokomobilio pataisymas kaštavo 25 tūkstančius rublių, kuriuos įnešė Reitelaičiai ir Stanevyčiūtė. Vienetų kiekis pelnui dalintis padidėjo, o to pelno ligi gegužės mėnesio nebuvo.

Iš kur buvo gaunamas tas kapitalas, kurį pinigais įnešė anie trys nariai. Pinigų jie neturėjo.

1920 metais (ir sekančiais) atsidarė laisvas susiekimas laiškais su išveiviais Amerikos Jungtinėse Valstybėse. Išveiviai pradėjo siuntinėti giminėms Lietuvoje pinigų. Piniginės pašto perlaidos tarp JAV ir Lietuvos dar neveikė. Išveiviai atsiųsdavo Am[erikos] banko čekius, kuriuos Lietuvos bankai keisdavo į vietinius pinigus. Kadangi 1920 metais keli Lietuvos bankai veikė tikta Kaune, o skyrių apskrėčiuose neturėjo, tai provincijos gyventojams su čekiais būdavo tam tikro sunnkumo. Čekiai nebuvo pinigai. Juos dar reikėjo iškeisti į vietos pinigus. Su tokiais čekiais seirijiečiai kreipdavosi į Stanevičiūtės krautuvę arba stačiai į vikarą. Inkasuodavo tokius čekius vienas žydėlis Seirijuose, bet jisai daug nuskaitydavo. Kai kuriems gyventojams išveiviai siuntinėdavo laiškuose dolerių, bet ir doleriai neidavo apyvartoje. Ir juos reikėdavo iškeisti. Kelis kart su tokiais paliktais iškeitimui čekiais ir doleriais vikaras užėjo Kaune Lietuvos ūkio banką. Banko direktorius Vailokaitis atkreipė į tai dėmesį ir vikarą pakvietė ne tikta supirkinėti čekius ir dolerius, bet ir išmokėti žmonėms per L[ietuvos] ū[kio] banką siunčiamas perlaidas. Įvyko netikta sutartis ir nurodymas, kaip atlikti darbą, bet ir operacijoms atlikti avansu buvo duota 300 tūkstančių osto markių. Pristačius supirktus čekius ir apmokėtų perlaidų kvitus, avansas vėl būdavo papildomas ligi 300 000 o[st]markių. Tai įvyko pabaigoje 1920 metų.

1921 metais buvo įregistruota vartotojų bendrovė „Saulė“ Seirijuose. Šita b-vė turėjo tik septynis narius. Tai buvo tik krautuvėse pardavinėtojų šeimyna. Šitos b-vės nariai neįnešė jokių įnašų. Jie tik įnešė vienas kitu pasitikėjimą ir nuoširdų darbą bendrai įstaigai. „Saulės“ bendrovė veikė ligi 1927 metų vasaros. 1921, 1922 ir 1923 metais šitos b-vės nariai vedė praklybą „Aušros“ ir „Saulės“ krautuvėse. „Aušros“ krautuvėje pardavinėjo Norušienė, „Saulės“ Daugirda. Visai įstaigai vadovavo vikaras. Apyvartos kapitalą sudarė: dalį piliečių indėliai, o didesnę

dalį bankinė operacija. „Saulės“ b-vė apmokėdavo amerikiečių siunčiamas perlaides ir per Lietuvos ūkio banką, per Lietuvos prekybos ir pramonės banką, per Amerikos lietuvių tarptautinį banką, per Zisle ir Levino kontorą ir inkasuodavo visokius čekius. Seirijuose „Žydų liaudies bankas“ atsirado tik 1923 metais. Ligi Seirijų prekybininkų vekselius didmeninkai per Lietuvos ūkio banką inkasuodavo „Saulės“ b-vėje ir atatinkamais terminais tuos savo vekselius Seirijų prekybininkai išsipirkdavo „Saulės“ krautuvėje. Tuo būdu pinigine apyvarta buvo labai didelė. Į Kauną būdavo vežamos perlaidų kvitos ir čekiai. Už Kauno bankuose paimtus pinigus būdavo čia pat Kaune perkamos prekės ir parvežtos į Seirijus išparduodamos. Gautais už iš parduotas prekes pinigais būdavo apmokamos perlaidos ir čekiai. Čekiai daugiausiai būdavo inkasuojami ir apmokami tik po to, kai bankuose už juos būdavo gaunami pinigai ir prekių pavidalu pargabenami į Seirijus. Šitas bankinis aptarnavimas siekė Šventežerio, Veisiejų, Kapčiamiesčio, Leipalingio, Liškiavos ir kai kurių kitų valsčių gyventojus. Šita bankinė operacija įgalino daryti plačią apyvartą krautuvėse. Ji įgalino daryti statybą lentpiuvės įmonėje.

1921 metų pavasarį pradėjo veikti lentų piovimo mašina-gateris ir malti gornos. Darbo buvo daug, mašinos dirbo gerai. Darbas sekėsi. Bet variklis buvo persilpnas: abiejų mašinų kartu nepajėgė vežti. Atsirado reikalingas stipresnį variklį. Be to vien lentas piaušti pasirodė besas nepilnas lentpiuvės darbas. Atsirado žmonių norinčių lentas obliuoti ir kraštus aprėžyti. Pasirodė būtinas reikalingas turėti savo kalvę ir šaltkalvio dirbtuvę, nes prie mašinų pasitaikydavo mažų sugedimų, su kurių pataisymu kitur bėgioti nevisada būdavo paranku. O gi ir malūne, kad būtų daugiau mašinų, negu vienos gornos, būtų gera.

Visa bendrovė susirinkusi nutarė: nupirkti didesnį variklį, oblerką, apvalų piūklą, grucernę, kruopų, mašiną, piklių ir pastatyti patalpą, tinkamą toms mašinoms pastatyti. Naudodamiesi anksčiau „Saulės“ pinigine apyvarta, Reitelaičiai statybai pinigų pakankamai turėjo, bet neturėjo supratimo nei apie mašinas, nei apie jų išdėstymą, apie patalpą. M. Valius buvo paprastas kalvis ir neturtingas. Jis buvo papratęs jieskoti pigesnės prekės, o, ką sugeba, pats pasigaminti. Taigi ir dabar jieskojo pirkti mašinų ne naujų, bet senų. Nupirko Marijampolėje didelį, bet jau pasenusį ir sudegintą liokomobilį, seną neveikiančią obliuotmašiną, senas gornas. Užkamandavo pastatyti mašinoms patalpą plačią ir ilgą, trijų aukštų. Ir kad patalpose būtų šilta, liokomobilį pastatė viduje patalpos su geležiniu dūmtraukiu per visus tris aukštus. Tas dūmtraukis vėliau vos gaisro nepadarė. Patalpa pasirodė netinkama ir reikėjo nugriauti. Obliuotmašina neturėjo reikiamų dalių ir neobliavo. Liokomobilis, pusę metų padirbėjęs, prakiuro ir reikėjo išmesti iš darbo. Be to jau ant kiemo riogsojo anasai mažasis liokomobilis iš Balbieriškio atvežtas. Ir patsai darbo organizavimas buvo nuostolingas. Prie medžių į gaterį padavimo ir atėmimo dirbo 16 darbininkų vietoj 4. Jie tyčiomis tinginį voliudavo, o užmokėti reikėdavo daug. Liokomobilis neturėjo tinkamos kūryklos ir delto imdavo daug malkos. Begalės senų triobų buvo sukūrinta ir už jas brangiai užmokėta. Delto darbo pajamos vos padengdavo išlaidas, arba ir nuostolio kai kurį mėnesį būdavo. Susidarė padėtis be išeities. Prisiejo

bendrovę likviduoti ir dirbtuvę perstatyti visai kitaip, pagal įgytą patyrimą. Bet tas patyrimas kaštavo tiek, kad lengvai galėjo už tuos pinigus būti pastatyta veikianti lenpiuvė. Bendrovė buvo likviduota taip. Gaveliui buvo sugrąžinta jo duotieji 25 rasta. Valiams: Jonui buvo užmokėta dvylika tūkstančių litų, Matui septyniolika tūkstančių litų. Jonui sumokėta pinigais, o Matui atiduota visa „Saulės“ krautuvė su prekėmis ir įrengimu pagal apskaičiavimą. Tai buvo 1923 metų 13 dieną gegužės. „Saulės“ krautuvė paliovė veikusi ir virto pono „Valiaus įvairių prekių“ krautuve. Nuo pradžios 1923 metų buvo paliovosi veikti ir „Aušros“ krautuvė. 1922 metų spalio mėnesyje buvo įvesta litų valiuta ir pinigai paliovė ėję iš Amerikos. „Saulė“ nepaliovė veikusi bankinių operacijų, bet jau tik inkasuotais vekseliais.

Vikaras su broliu dabar nukėlė savo veiklą vien tik į lenpiuvę. Per dvejis metus laiko išmetė lauk visas senasias mašinas ir perstatė patalpas kitaip. Gaterio patalpa liko kaip buvusi, tik joje buvo pastatyti du visai nauji gateriai ir nauja obliavimo mašina. Beliko senasis tik apskritasi piūklas. Malūnui patalpa buvo pastatyta nedidelė, bet joje buvo įrengti dveji girnų akmenai, valčiai, grucernė ir kruopom daryti mašinėlė. Visos mašinos naujos. Piklių prie valčių padarė savi darbininkai. Prie galo maluno buvo pastatyta šaltkalvių patalpa. Čia geležį tekinamosios staklės, dar naujos, buvo likusios bendrovės, grėžiamosios pastatytos naujos. Abiem šonais malūno mūrintose patalpose buvo pastatyti du nauji varikliai: liokomobilis visai naujas 60 jėgų su dūmtraukiu ant atskiro pagrindo ir dutaktinis vidaus degimo variklis 80 jėgų. Visų mašinų pastatymas ir įrengimas kaštavo 300 000 litų. Visos mašinos pilnai pastatytos per dvejis metus. Bankinių operacijų dėka „Saulės“ vardas ir Reitelaičių parašai buvo pelnę pasitikėjimą. Tuom pasitikėjimu pasinaudojus, beveik visos mašinos buvo pirktos išsimokėtinai ligi pustrėčių metų.

Buvo pakeistas ir darbo metodas. Buvo žymiai pakeltas darbininkams atlyginimas, bet kartu buvo susitarta, kad dirbs sąžiningai, nuoširdžiai ir greitai. Prie gaterio pasiliko tik 4 vyrai. 3 spėjo lentas atimti ir rastus paduoti, ketvirtas žiūrėjo mašinas ir piūklą. Malūne spėjo apsidirbti vienas žmogus. Kalvėje ir šaltkalvėje dirbo meisteris ir prie jo duoti du vyrai. Jų pareiga buvo statyti ir taisyti mašinas, o atliekamu laiku taisydavo ūkininkams žemės ūkio mašinas. Variklį aptarnavo 1 vyras, kitas kurui nešiojo piūvenas. Kiekvienam darbininkui, kuris darbe kuom nors pasižymėdavo, būdavo duodama vienkartinė dovana, tik jam vienam žinoma.

Naujos mašinos gerai pastatytos, laiku patepamos ir prižiūrimos dirbo be kliūčių. Anksčiau senam varikliui prie lentpiuvės piūvenų reikėdavo daug sausos malkos, dabar naujam varikliui, net du kart didesnio pajėgumo pilnai užteko piūvenų ir malkos visai nebuvo reikalingos.

Šitokiai padėčiai susidarius, dirbtuvė pradėjo duoti žymų pelną ir laikotarpyje 1924–1927 metų kreditas už supirktas mašinas buvo išlygintas, visi vekseliai buvo išpirkti. 1927 metais buvo užbaigtas ir visos bankinės operacijos. Užbaigtos sąskaitos ir su Ūkio banku. Viena, jau nebereikalingas buvo tasai kapitalas, be kurio negalima buvo dirbti 1919–1921 metais, antra bankinėms operacijoms atsirado Seirijuose Žydų liaudies bankas, o Alytuje ir Lazdijuose įsikūrė kauniškių bankų

skyrė. 1927 metais buvo belikę tikrai penkiasdešimt tūkstančių litų skolos, atsiradusios išperkant bendrovės sugedusias, pasenusias mašinas, arba tikriau sakant, išperkant pasitraukimą kitaip galvojusių žmonių. 1927 metais atsirado reikalas jau pelningai veikiančią įmonę likviduoti.

Lietuvos Respublikos seimas išleido įstatymą: visiems stambiams žemės ūkiams palikti centre po 80 ha žemės, o visą kitą žemę išdalinti bežemiams ir mažžemiams. Seirijų valsčiuje šis įstatymas palietė Račkovščiznos, Zaleskovščiznos, Živilčiškės, Kuciuliškės ir Sagavo dvarus. Į valsčiaus žemės dalinimo komisiją nariu buvo išrinktas ir kun. Grajauskas. Komisija keturiems dvarams paliko centrus. Živilčiškėje centro nepaliko, nes Pagirienė be Živilčiškės turėjo dar ir Dzebrėnų dvarą. Jai centras buvo paliktas aname dvare. Kun. Grajauskas žemės komisijoje padarė šitokį pasiūlyimą: „Išdalinamieji dvarai guli netoli vienas kito. Žemę juose daugiausiai gauna savanoriai. Jie dar nevedę, arba tik ką vedę. Reiškia – jaunos šeimos. Šiose šeimose už dešimts metų bus daug vaikų. Vaikams bus reikalingos mokyklos. Taigi Račkaučiznoje ir Živilčiškėje reikia išskirti po 4 ha būsimoms mokykloms. Antra vertus šitų naujakurių šeimynoms suaugus, bus čia daug žmonių. Taigi ir jauniems, ir seniems bus reikalingas turėti bažnyčia. Zaleskaučiznos dvare išskirkime sklypą būsimajai bažnyčiai“. Pasiūlymas buvo pilnai priimtas. Kun. Grajauskas Račkaučiznos dvaro naujakurius pasiūlė praminti Juozapavičių kaimu, nes čia naujakuriai, beveik visi Juozapavičiaus karininko kariai. Temini savo žuvusį vadą. Živilčiškei buvo duotas Žilvyčių kaimo vardas, o Zaleskaučizna įjungta į Gudonių kaimą. Kun. Grajauskas nesuklydo dėl ateities. Dabar (1949 metai) veikia Juozapavičiuose dviejų komplektų pradžios mokykla, Žilvyčiuose vieno, o Zaleskaučiznoje pastatyta naujai įkurtos Krikštonių parapijos bažnyčia. 1925 metais kun. Grajausko paraginimu Krikštonių kaimo vyrai sudarė būsimos bažnyčios komitetą. Komitetą patvirtino veikimui Vilkaviškio vyskupijos kurija. 1925 metais minėtasai komitetas bažnyčiai skiriamą sklypą – 8 ha ir 2 ha kapinynui – iš žemės skirstymo komisijos paėmė savo žinion. 1926 metais Seirijų vikaras, kun. Reitelaitis, Seirijų klebono pavedimu šiame bažnyčios sklype pastatė laikiną lentinę koplyčią ir iš Račkaučiznos dvare nupirkto kumetyno kleboniją. 8 dieną gruodžio kun. Grajauskas šioje koplyčioje atlaikė pirmąsias pamaldas ir pašventino naują kapinyną. 1927 metų 1 d. gegužės Vilkaviškio vyskupas A. Karosas įsteigė naują Krikštonių parapiją, paskyrė jai teritoriją ir kun. Reitelaitį pasiuntė į tą naują parapiją klebonu. Pirmose gegužės dienose kun. Jonas Reitelaitis pabaigė Seirijuose vikaravęs ir išsikėlė į Krikštonis kurti naują parapiją ir statyti bažnyčią.

Seirijuose kun. Reitelaitis buvo vikaru nuo 17 d. gruodžio 1916 metų ligi 1 d. gegužės 1927 metų. Politinėms ir kultūrinėms organizacijoms Seirijuose vadovavo kun. Grajauskas. Vikaras prie jų beveik nepritilpo. Vikaras suorganizavo stambią krautuvę, kuri pereidama iš vieno savininko kitam ir vis didėdama veikė ligi 1940 metų. Jis pastatė vidutinio pajėgumo lentpiuvę ir malūną, kurie aptarnavo plačią visuomenę ligi 1948 metų. Išėjus kun. Reitelaičiui klebonu į Krikštonis, įmonei vadovauti liko brolis. Per ištisus 1927 metus visus įmonės reikalus dar tvarkė

kunigas iš Krikštonių. Jisai pasinaudodamas „Saulės“ firma, nupirko statomajai mūro bažnyčiai Krikštonyse cemento ir kitų medžiagų. Per ištisus 1927 metus naudojosi „Saulės“ bankiniu kapitalu statybai Krikštonyse. 1928 ir 1929 metais lentpiuvė nemokai apdirbo visą medžio medžiagą statomai bažnyčiai. Bet šiais metais lentpiuvei Seirijuose vadovavo vien tik Tomas Reitelaitis. Pastarajam buvo persunktu valdyti tokia įmonė. Įsibrovė darbo nedrausmė ir įmonė paliovė davusi pelną. Paliktoji skola nemažėjo. Su bankais buvo atsiskaityta ir užbaigta. „Saulės“ bendrovė likviduota 1929 metais, bet buvo privatūs skolininkai, kurie reikalavo gražinti pinigus. Kunigas, matydamas, kad įmonė nesugebės savo uždarbiu atmokėti skolas, o Tomui vis reiškiant, kad įmonei vadovavimas yra jam per sunkus, buvo nutarta ją parduoti. Sunku buvo surasti pirkėją. Daug kapitalo reikėjo. Galop 1931 metais ją nupirko žydai Rajakas, Račkauskas ir Brodovas už 70 tūkstančių litų. Atmokėjęs visiems skolininkams skolas ir nuošimčius sumoje 55 tūkstančių litų, Tomui beliko 15 000.

Kai „Saulės“ krautuvę paėmė Valius, Seirijuose vėl kilo sąjūdis steigti vartotojų bendrovę. Steigimui dabar vadovavo klebonas Grajauskas ir valsčiaus viršaitis Ignas Žilionis. Bendrovė gavo pavadinimą „Ūkininkas“ ir krautuvę atidarė parapijos name, triboje, kuri buvo įrengta prieglaudai, bėsančioje čia pat šalia šventoriaus. Ši bendrovė irgi nedaug turėjo narių ir nedidelį kapitalą. Joje pardavėjų darbą dirbo pats Ig. Žilionis su žmona. Žilionis (kilimo iš Rusonių) buvo neseniai grįžęs iš JAV ir buvo parsinešęs dolerių. Jo pinigai buvo didžiausia šio kooperatyvo apyvartos kapitalo dalis. „Ūkininkas“ įsikūrė 1925 metais. Jisai apie 1930 metus perėjo į kitų vedėjų rankas ir ilgainiui (1937–1939 m.) vedė stambia prekybą, kaipo Lietūkio ir Maisto narys. Šio kooperatyvo veikla nepaprastai buvo reišminga tarybinėje santvarkoje 1940–1941 metais. Hitlerio žygis į rytus, sudegindamas visą Seirijų miestelį, sudegino ir šito kooperatyvo krautuves kartu su prekėmis ir kooperatyvas paliovė veikęs.

2011 06 20